

KRISTOF FINDERSKI

moć i nemoć filozofije

1. Nakon Hegelove apsolutne filozofije Marks je postavio jedno pitanje koje, čini se, nije više filozofsko, već bitno transfilozofsko — pitanje ostvarenja filozofije. U nizu njegovih tekstova, koji se danas sumativno nazivaju „ranim radovima“ (ponegde još uvek sa pežorativnim prizvukom), mogu se naći odlučno formulisane misli o nužnosti pomirenja ideje i stvarnosti, o ulaženju filozofije u realitet i, time, njegovoj bitnoj izmeni, o bitku kao svesnom bitku, o praksi kao iskonu čoveka i medijumu revolucionarne izmene sveta, o neraskidivoj istorijskoj vezi proletarijata i filozofije („Filozofija se ne može ostvariti bez ukidanja proletarijata, proletarijat se ne može ukinuti bez ostvarenja filozofije“). („Prilog kritici Hegelove filozofije prava“). Ovdje je nepotrebno navoditi ta opštepoznata mesta iz Marksovih radova. Pomenimo još samo čuvenu, ali i često pogrešno shvaćanu, 11. tezu o Fejlerbahu: „Filozofiju su svef samo različito tumačili; radi se o tome da se on izmeni“.

2. Misao o potrebi sudelovanja filozofije u praktičkoj izmeni sveta nije nova. Ona se javlja već u prvim vremenima evropske filozofije — u filozofiji starih. U Platonovoj idealnoj državi filozofiji — kraljevi. (Vidi: Platon: „Država“, Kultura, Beograd, 1957, str. 181). Nije li sâm Platon putovao u Sirakuzu, na poziv tamošnjeg tiranina Dionizija, nadajući se da izmeni državu na principima svoje filozofije? I nije li taj pokušaj beznačajno propao?

Platon nije doživio da na čelu države vidi jednog filozofa — vladara. No, u istoriji ima i takvih primera. Jedno vreme se na prestolu Rimske imperije nalazio znameniti filozof — stožar, car Marko Aurelije Antonin. Ipak, situacija u imperiji nije bila ništa bolja.

U istoriji novovekovnog mišljenja prosvetiteljska filozofija XVIII veka imala je strasnu ambiciju, koja je u svojoj biti bila samo puka iluzija, da bude agens izmene sveta. Kakva je njena istorijska sudbina — danas je dobro poznato. U liku nemačkog vladara Fridriha II, tog „Cara — filozofa“, oduševljenog, pobornika ideja francuskog prosvetiteljstva, mogla se još jednom uvideti nemoć filozofije, ili bar nemoć prosvetiteljske filozofije. Prilike u Nemačkoj njegovog vremena, kao i pre, kao i dugo posle, nisu bile ništa bolje.

Ali, zar nije Robespier, svim žarom svoje revolucionarne ličnosti, primenjivao u doba francuske revolucije misao Ž. Ž. Rusoa? Jeste, ali bilo je to doba Terora — doba koje je i Hegel bio prinuđen da osudi, Hegel — čiju je filozofiju nemoguće razumeti bez njene imanentne veze s francuskom revolucijom. To više nije bila filozofija, već sfera primene gole sile. Inter arma, silent philosophia.

I u našem vremenu nije strana infencija filozofije da bude aktivni činilac istorijskih događaja. U tome se ide do paroksizma, do želje da filozofska misao nastupa na vrhovima bajoneta osvajačkih armija. Decembra 1917. g., u predgovoru prvom izdanju svoje knjige „Propast Zapada“, Osvald Špengler piše: „Želja mi je samo da ova knjiga ne bude sasvim nedostojna vojničkim podvigima Nemačke“.

3. Parafrazirajmo jedno Helderlinovo pitanje. Čemu filozofija u ovom „feljoniističkom vremenu“ (termin Hermana Hesea), u vremenu silnog nasefa tehnicizma i pragmatizma, u vremenu u kome se na svakom koraku može čuti zaglušna buka himeričnih mašina? Čemu još ta pregnanfa misao u savremenom svetu, koji doživljava i preživljava fatalni obrt sredstava u ciljeve (na to je već upozorio Maks Veber), čemu filozofija u našem vremenu kada se um nalazi na putu svoje propasti?, u vremenu snažnih istorijskih konvulzija pri prevratu starog u novi svet? Konačno čemu filozofija u senci infernalnih zavesa što se rađaju u pustošecem naletu atoma? Čemu!

4. Moguće je postaviti bezbroj ovakvih i sličnih pitanja. Pa ipak, ona se u krajnjoj liniji svode na jedno jedino: Šta i koliko filozofija može da doprinese da istorijski svet u kome živimo bude priveden biti onoga po čemu čovek kao čovek jest, resp. svome bitku — praksi kao slobodnoj i istinskoj ljudskoj delatnosti, u smislu proizvođenja novog koje još nije, a koje treba i MOŽE da bude! Ovim se ponovo aktualizuje Marksova teza o realizaciji filozofije, koja je pomenuta već na početku ovog rada. Zaoštrimo pitanje do usijanja: Raspolaze li filozofija per se inherentnom snagom da u korenu zahvati, on po čemu jest sve što jest — sam bitak bića, esse enitium — i da njegovom revolucionarnom izmenom dovede do revolucionarne izmene sveta bića? Ili, drukčije kazano: da li je realiter moguć Marksov pojam „svesnog bitka“?

Odmah da kažemo: to nam se čini nemogućim. Sada ulazimo u zemlju gde počinje fragika filozofije.

5. Spiritus movens filozofske misli čoveka, od njeđog početka pa do danas, od Anaksimandra i Talesa pa do Hajdegera i Bloha, treba tražiti u nikad zasićenju težnji čoveka da misliju sagleda i obuhvati celinu sveta u kome živi, kao i sebe u njemu, da iznađe i objumi sam fundament sveta — bitak — to on. (Zato je ontologija prava „disciplina“ filozofije). U tom neprekidnom traganju pokazuje se bitak kao nedokučiv. (Pesnik je pesnički rekao: „Život će biti uvek nešto više od literature“ — M. Crnjanski). Upravo tu i leži šansa i mogućnost uvek nove filozofije. Ipak, nova orijentacija u filozofskoj misli nije sasvim originerna, nije nezavisna od ostalih pristupa celini realiteta, budući da se, u biti, misli uvek isto, mada se ono menja.

Ali, ambicija filozofije nije se završavala samo u sagledavanju svog predmeta, ona ne želi da bude samo THEORIA već i PRAKSIS. Filozofija hoće da menja svet. Istinska filozofija nikad nije zadovoljna onim što jest, pozitivnim, onim što je dato¹⁾. Ona hoće da transcendirira postojeće. Filozofija je filozofija tek po budućem, po novumu koji anticipira. Stoga je svaka prava filozofija u svojoj biti utopijska (u Blohovom smislu). Ovdje je kraj moći filozofije i ujedno početak njene nemoći. Filozofija nije u stanju, misao nema snage, da u totalitetu misli svoj predmet, ili bolje: filozofija ne može da do kraja zahvati samu istinu sveta, njegov bitak. Filozofija je aproksimacija. Tu je smeštena njena permanentna profliv-rečnost, ali i izvor njenog vitaliteta i večite mladosti. Još manje može filozofija da menja svet. Za to je potrebna akcija, čin, delo — actus. Prima facie, ništa ne stoji na putu ljudskom činu da, rukovođen filozofskom mišlju, i adekvatno njoj, deluje na izmeni sveta. Međutim, između misli i čina postoji jaz koji onemogućuje da ljudski čin, apsolutno korespondentno filozofskoj misli, bitno menja svet. Ipak, s pravom govorimo o čovekovom praksom izmenjenom svetu. Ali, ta praktička izmena sveta, i kad je rukovođena filozofijom, nije izmena putem koje se filozofija u celini i punoći utkiva u stvarnost, već, u najboljem slučaju, samo parcijalno, delimično. U protivnom, ostvarena filozofija, stvarnost pomirena sa idejom, bitak doveden do svesnog bitka, značili bi kraj istorije. Hegel je to znao i nije se ustručavao da prizna tu poslednju konsekvenciju svoje filozofije, koja je ujedno Ahilova peta njegovog sistema.

6. Filozofija zna za svoju granicu. To je bitak. Ona istovremeno zna da do nje nikada ne može da dopre. Između nje i njene granice pruža se prostor njenog delovanja. Sa istorijskim hodom filozofije biva taj prostor manji, s uvek prisutnom nemogućnošću da konačno bude savladan. Smeštena u svojim granicama, filozofija ima svoj posao: da bude vesnik i anticipator novog sveta koji je već prisutan u srcu postojećeg. Ona ukazuje na horizonte istorije kojih još nema, ali koji, poduprti ljudskim angažmanom, neminovno dolaze. Zašto se čovek nada. (Ernst Bloh).

U jednoj priči Dinka Šimunovića, devojčica, zasjenjena lepotoj duge koju vidi na dalekom horizontu, trči prema njoj. Gledajući samo dugu, ona ne vidi močvare u koje sve više zalazi i u kojima se konačno utapa.

Da se ne bi izgubio u nepreglednim močvarama, filozofija je čovekova orijentacija na teškom putu u novi svet čiji se obrisi naziru u savremenom svetu, ispunjenom zaglušnom bukom himeričnih mašina, svetu koji doživljava fatalni obrat sredstava u ciljeve, svetu tehnicizma i pragmatizma, svetu... Ali, o tome smo već govorili. To je odgovor na ono „čemu“.

1) Nije nimalo slučajno, nego upravo simptomatično, da neke značajne knjige pisane i objavljene u našem vremenu, već samim naslovom ukazuju na nezavidnu sudbinu uma u modernom svetu. Vidi na pr. „Pomračanje uma“ Maksa Horkhajmiera („Veselin Masleša“, Sarajevo, 1963), kao i „Rezanje uma“ Đerđa Lukaća („Kultura“, Beograd, 1966).

2) Oluđa je nemoguće „pozitivna filozofija“. Ovaj je pojam po sebi contradicijio in adiecto. Pozitivizam znači smrt filozofije. Na žalost, ovaj tip mišljenja je danas isuviše rasprostranjen.